

Sultan III. Mehmed'e Eğri Fethi Münasebetiyle Sunulan Kasideler ve Tarih Manzumeleri

Odes and Historical Poems Presented to Sultan Mehmed III on the Occasion of the Eğri Conquest

Ahmet Kemal Gümüş*^{ID}

Öz

1595-1603 yılları arasında Osmanlı tahtında oturan III. Mehmed, şehzadeligi sırasında bir devlet görevi üstlenerek sancağa çıkan son şehzade ünvanına sahiptir. Büyük dedesi Kanûnî Sultan Süleyman'ın sefer esnasında hayatını kaybettiği Sigetvar fethinin (1566) üzerinden geçen otuz yılda dedesi II. Selim ve babası III. Murad saraylarından ayrılmamışlar, ordularının başında sefere çıkmamışlardı. Bu dönemde kaybedilen topraklar arttıkça halk, askerler ve ulema padişahların sarayda oturmalarını tenkit etmeye başlar. Nihayet III. Mehmed, Beç'i (Viyana) hedef göstererek büyük bir merasimle yola çıkar (1596). Padişah, ordunun başında sefere çıkıp Eğri kalesini fetheder, Haçova Meydan Savaşı'nı da kazanarak zaferle döner, halkın ve askerlerin nezdinde itibarını artırır. Sekiz yıllık saltanatında başka bir sefere çıkmayan III. Mehmed'e Eğri gibi önemli bir kalenin fethi vesilesi ile kasideler yazılmış ve tarihler düzülmüştür. Bu manzumelerde sefer, savaş, fetih, İslam askerinin durumu, Eğri'yle beraber alınan diğer kalelerin isimleri, sultanın İstanbul'a geri dönüşü gibi bilgiler bulunur. Bu makalede III. Mehmed dönemi ile alakalı kısa bir bilgi verildikten sonra beş farklı şairin Eğri seferi vesilesi ile yazdıkları dokuz manzume incelenecektir. O dönem için bir imge olan Eğri seferi, manzumeler üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: III. Mehmed, Eğri, Habsburglar, Haçova Meydan Savaşı, kaside.

Abstract

Mehmed III, who ruled the Ottomans between 1595 and 1603, was the last prince to assume a state duty and ascend to the *sanjak* during his principedom. In the thirty years since the conquest of Sigetvar (1566), in which his great-grandfather Süleyman the Magnificent lost his life during the expedition, his grandfather Selim II and his father Murad III had not left their palaces or gone on trips with their armies. During this period, as the soil losses increased, the people, soldiers, and ulema began criticizing the sultans for staying in the palace. Finally, Mehmed III set off with a grand ceremony, targeting Beç (Vienna) (1596). The Sultan went on a campaign commanding his army, conquered Eğri Castle, and returned victoriously by winning the Battle of Haçova, gaining prestige in the eyes of the people and soldiers. During his eight years of reign, Mehmed III did not go on another campaign. *Kasides* and *Tarih* were written for Mehmed during the conquest of an essential castle like Eğri. These poems include information such as the campaign, war, conquest, the situation of the Islamic army, the names of other castles taken along with Eğri, and the sultan's return to Istanbul. In this article, after giving brief information about the period of Mehmed III, nine poems written by five poets on the occasion of the Eğri campaign will be examined. The Eğri campaign, which reflects that period, will be evaluated through the poems.

Keywords: Mehmed III, Eğri Castle, Habsburgs, Haçova Square Battle, ode.

* Sorumlu yazar / Corresponding author & Milli Eğitim Bakanlığı ahmetkemalgumus@gmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article & Benzerlik / Similarity: 3

Başvuru / Submitted: 12 Şubat 2025 & Kabul & Accepted: 1 Haziran 2025

Atıf / Citation: Gümüş, A. K. "Sultan III. Mehmed'e Eğri Fethi Münasebetiyle Sunulan Kasideler ve Tarih Manzumeleri", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 26 (2025): 357-373.

Giriş

III. Murad (ö. 1003/1595) ve Safiye Sultan'ın (ö. 1028/1619) oğlu olan III. Mehmed (ö. 1012/1603), Osmanlı Devleti'nin on üçüncü padişahıdır. Sancak beyliğinden saltanata gelen son Osmanlı padişahı ünvanını taşıyan şehzade Mehmed, Manisa Sart ovasında 7 Zilkade 973/26 Mayıs 1566 tarihinde dünyaya geldi, çocukluğunu babasının Saruhan sancakbeyi olduğu Manisa'da geçirdi. Babası III. Murad'ın tahta geçmesinden bir yıl sonra harem halkı ile birlikte İstanbul'a gelen Mehmed, büyük erkek evlat olarak hem çok iyi bir eğitim gördü, hem de sıkı bir gözetime tabi tutuldu. İstanbul'a gelişinin yedinci senesinde, on altı yaşındayken yaklaşık iki ay süren eğlencelerle, muhteşem bir merasimle sünnet edildi.¹ Bu merasimden bir yıl sonra daha önce babasının da sancak beyi olduğu Saruhan'a gönderildi. Burada on iki yıl idarecilik yaparak tahta hazırlandı.²

Saruhan sancakbeyi olan şehzade Mehmed, tahtın varisi olması hasebiyle Manisa yıllarını sıkı bir denetim altında geçirdi. Tahtın varisi olması, sarayın gözetiminin hep sıkı olması sonucunu doğurdu. Burada halkın dertlerini dinleyen bir yönetim biçimini benimsedi. Bu esnada babası III. Murad sarayına çekilen ve halkla görüşmeyen bir tutum sergilemekteydi.³ Fakat annesi Safiye Sultan'ın III. Mehmed üzerindeki büyük baskısı, Manisa'da kazandığı idari tecrübelerini padişahlığına yansıtamamasına neden olmuştur.⁴

III. Murad'ın ansızın vefatı üzerine yakın adamları ile birlikte İstanbul'a gelen III. Mehmed, tahta geçtikten sonra ilk iş olarak dördü yetişkin on dokuz kardeşini boğdurdu. Rivayete göre bu kardeşlerinden yaşı büyük olanlar III. Mehmed'e affedilmeleri için bizzat ricada bulunsalar da padişah atalarının kanunlarına karşı koyamamış, üzüntü ile başını çevirerek bu ricaları reddetmiştir.⁵ Saltanatının ilk günlerinde saraydan on dokuz tabutun çıkması tepkilere sebep olmuştur. Bu tepkiler, kardeş katli uygulamasının sonunu hazırlayan sebepler arasında kabul edilmektedir.⁶

Saltanatının ilk günlerinde on dokuz kardeşinin boğdurulması gibi elim bir hadisenin yükünü yıllarca üzerinde taşıdığı düşünülse de sultan, saltanatının sonlarına doğru kendisini tahttan indirip yerine geçeceğinden şüphelendiği oğlu Mahmud'u da öldürtür.⁷ Babasına nazaran daha cevval olduğu rivayet edilen Mahmud, isyanlar karşısında çaresiz durumda kalan ve üzüntü içinde bulunan babasından, kendisini askerlerin başında vazifelendirmesini isteyip isyankarları bertaraf edeceğini

¹ Hilmi Uran, *III. Mehmed'in Sünnet Düğünü* (İstanbul: Vakit Gazete Matbaa Kütüphanesi, 1941), 3.

² Feridun M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları –II* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), 93-95.

³ Uğur Öztürk, *Osmanlı Dünyasında Himaye İlişkileri ve Yazılı Kültür, Sultan III. Murad Devri (1574-1595)* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2024), 187.

⁴ Emecen, *a.g.e.*, 96.

⁵ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar* (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1996), 143.

⁶ Leslie P. Peirce, *a.g.e.*, 144.

⁷ Emecen, *a.g.e.*, 124.

söylediğinde bu durum, askerler nezdinde sevilmediğini düşünen padişah için tehlike arz eder hâle gelir. Şehzade Mahmud'un küçük kardeşi, bir sonraki sultan I. Ahmed (ö. 1026/1617), ağabeyinin babasına böyle söylerken babasının bu durumdan memnuniyetsizliğini hissettiğini, Mahmud'u uyardığını ama onun kendisini dinlemediğini yakın çevresine anlatır.⁸ Mahmud'un annesi de, oğlunun sultan olup olamayacağını öğrenmek maksadıyla bir şeyhe fal baktırır, fakat şeyhin cevaben yazdığı mektuplardan biri bir vesile ile III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan'ın eline geçer. Mektupta şehzade Mahmud'un yakın zamanda tahta geçeceği yazılıdır. Safiye Sultan, şehzade Mahmud'un annesinin yaptığı bu girişimden çok rahatsız olarak hükümdar oğlunu torunu Mahmud'a karşı kıskırtır. Çeşitli sorgulara maruz kalan Mahmud, olaylardan habersizdir. Annesi ise kendisine yapılan sorgular neticesinde oğlunun sultan olup olamayacağını merak ettiğini, şeyhin cevabında ise hükümdarlık makamının oğluna nasip olacağını yazılı olduğunu, fakat III. Mehmed'in akıbetinin ne olacağına dair bir bilgi verilmediğini söyler. Bu hadisenin neticesinde Mahmud'un annesi ve olaya karışanlar denize atılır. Şehzadenin akıbeti ile alakalı bir meclis toplayan padişah, askerler tarafından çok sevilen oğlunun kendisi için bir tehdit oluşturduğunu söyleyerek Şeyhülislam Ebülmeyamin Mustafa Efendi'den (ö. 1015/1606) fetva alarak 27 Zilhicce 1011/7 Haziran 1603 tarihinde oğlunu gizlice boğdurtur ve yine tepkilerden çekinerek gizlice gömdürür.⁹ Bu elim olaydan altı ay sonra da 16 Receb 1012/20 Aralık 1603 tarihinde vefat eder. Bütün bunlar, Safiye Sultan'ın oğlu üzerinde büyük bir tesirinin olduğunu gösteren hadiselerdir.¹⁰ Saltanata geldiğinde on dokuz kardeşinin katlini onaylayan ve kendi ölümünden kısa bir süre önce oğlunu boğdurtan III. Mehmed, Eğri Fatihi ünvanı ile anılmakla birlikte sekiz yıllık saltanatının başında ve sonunda elim birer hadiseyle de tarih sahnesinde yerini alır. Dönem kaynaklarında saf, kolayca inanmaya meyilli, sakin, dindar bir insan olarak anılan III. Mehmed, olaylar karşısında metanetini koruyamayan ve çok çabuk üzülen bir padişah olarak anlatılır.¹¹ Oğlu Mahmud'un katledilmesinden kısa bir süre sonra vefat etmesi de bu ruh halini destekler niteliktedir. Kısa boylu, şişman, açık tenli olarak tasvir edilir.¹² Bu fiziki yapısı, ruhi özellikleri ve yaşanan elim olaylar karşısındaki tutumuna rağmen kendisine yazılan/sunulan kasidelerde büyük mübalağalarla anılmış olması, kaside geleneğinin zaman zaman gerçeklerden uzak olabildiğinin bir göstergesidir. Bununla beraber, uzun bir aradan sonra padişahın sefere çıkıp zaferle dönmesi, büyük bir beklentiyi de karşılamıştır, bu durum manzumelere de yansımıştır.

Bir savaşın kazanılmasını, bir kale ya da şehrin alınışını konu edinen eserler Türk Edebiyatı tarihinde geniş bir yere sahiptir. III. Mehmed'e Eğri seferi münasebeti ile

⁸ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi II*, haz., Bekit Sıtkı Baykal (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 467, 1982), 264.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Üçüncü Mehmed'in Oğlu Şehzade Mahmud'un Ölümü," *TTK Belleten* 24/95 (1960): 264.

¹⁰ Günhan Börekçi, "İnkırâzın Eşiğinde Bir Hanedan: III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa ve 17. Yüzyıl Osmanlı Siyasî Krizi," *Divân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 14/26 (2009): 75.

¹¹ Peirce, *a.g.e.*, 136.

¹² Emecen, *a.g.e.*, 124-126.

yazılan şiirlerin benzerleri kendisinden önceki ve sonraki padişahlara ve devlet adamlarına farklı seferler vesilesi ile yazılıp sunulmuştur.¹³ Edebiyat tarihinde bu tarzda yazılan eserlerin adedi oldukça fazladır. Çalışmamıza konu olan şiirler ve dipnotta bazı örnekleri verilen incelemeler, edebiyatın tarihten ne kadar beslendiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda edebi metinler, tarih için canlı birer kaynaktır.

Eğri Seferi

III. Mehmed, tahta çıktığında otoritesini sağlama alacak atamalar yaptı. Hazine için tedbirler aldı. Babası III. Murad'ın ihmal ettiği Cuma selamlıklarına çıkarak halkın sorunlarını dinlemeye başladı. Habsburglar'la devam eden savaşlar, sultanın birinci önceliği oldu.¹⁴ Fakat vezirlerinin arasındaki çekişmelere annesinin de taraf olması

¹³ Bu eserlere misal sadedinde şu çalışmalara da bakılabilir:

Sadık Yazar, 1715 yılında gerçekleştirilen Mora'nın fethi için, o dönemde yazılan divanlardaki fethi dair tarihleri derlemiş ve Râzî (ö. 1146/1733-34) mahlâslı bir şairin yazdığı fetihnâme konulu manzumeyi incelemiştir.

Sadık Yazar, "Mora Fethinin (1715) Klasik Türk Şiirinde Yankıları ve Râzî'nin 'Fetihnâme' Konulu Bir Şiiri," *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 23 (2019): 392-393.

Yine Râzî'nin aynı şiiri, Fatih Koyuncu tarafından ayrı bir çalışma olarak yayımlanmıştır. Koyuncu, çalışmasında fetihnâmeler hakkında genel hususlara değindikten sonra mesnevi formunda kaleme alınmış 162 beyitlik eseri incelemiştir.

Fatih Koyuncu, "Şairin Dilinden Fetih: Râzî'nin Mora Fetihnâmesi," *SUTAD* 46 (2019): 129-150.

Nusret Gedik, 20 Haziran 1522'de Rodos'un fethi vesilesiyle yazılmış ve saray arşivinde bulunduğundan dolayı Kanûnî Sultan Süleyman'a sunulduğu muhtemel olan Fehmî'ye (ö. XVI. yy.?) ait "feth" redifli 59 beyitlik kasideyi incelemiştir.

Nusret Gedik, "Fehmî (Ö. XVI.?) ve Rodos Fethi-nâmesi," *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 31 (2022): 253.

16. yüzyıl şairlerinden ve saray şehnamecisi Seyyid Lokman'ın (ö. 1010/1601'den sonra) Özdemiroğlu Osman Paşa'nın (ö. 993/1585) İran seferi üzerine yazdığı kasidesi de Uğur Öztürk tarafından incelenmiştir. Sefer dönüşü paşaya on kadar kaside sunulmuştur. Seyyid Lokman, 46 beyitlik kasidesinin bir bölümünde paşanın ismiyle ilgili bir muamma da yazmıştır.

Uğur Öztürk, "Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran Seferlerine Dair Seyyid Lokman'ın Fethiyye Kasidesi," *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 29 (2022): 1123.

Adlî'nin (ö. XVI. yy.?) Özdemiroğlu Osman Paşa'nın bu seferleri içinde yer alan Şirvan ve Demirkapı'nın fethine dair yazmış olduğu *Manzûme-i Feth-i Şirvan ve Demirkapı* adlı eseri, Kürşat Şamil Şahan tarafından incelenmiştir. Savaşa bizzat katılan Adlî, 623 beyitlik manzumesinde bu seferleri sade ve akıcı bir dille kaleme almıştır.

Kürşat Şamil Şahan, *Manzûme-i Feth-i Şirvan ve Demirkapı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Kültür Eserleri Dizisi: 526, 2017), 7.

Mehmet Fatih Gökçek, Avnî (ö. XVII. yy.?) mahlâslı bir şairin Sultan IV. Murad'ın (ö. 1049/1640) Bağdat'ın fethi üzerine kaleme aldığı kasidesini incelemiştir. Avnî, kasidesinde kalenin fethini canlı bir şekilde anlatmıştır.

Mehmet Fatih Gökçek, "Avnî'nin *Târih-i Feth-i Kal'a-ı Bağdâd an-yed-i Sultân Murâd Hân-ı Râbi* ibn Sultân Ahmed Hân isimli Kasidesi," *Mavi Atlas* 5 (2015): 4.

Semih Yeşilbaş, Maksadî'nin (ö. XVII. yy.?) Kaniye Kalesinin fethi için kaleme aldığı eseri inceleyerek yayımlamıştır. Kıt'a nazım biçimi ile yazılan eserde Maksadî, kalenin fethine tarih de düşürmüştür.

Semih Yeşilbaş, "Maksadî'nin Kaniye Kalesi Fetihnâmesi," *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 12/3 (2023): 1033.

¹⁴ Emecen, a.g.e., 100.

sebebiyle entrikalarla uğraşmak zorunda kaldı. Safiye Sultan, sahip olduğu kudret ve sarayda kazandığı tecrübelerle, oğlunun mülayim hâlini ve kolayca etki altına girdiğini görerek onun üzerinde kısa zamanda kontrol sağladı.¹⁵ Padişah, gelen kötü haberler neticesinde yardım için cepheye gidecek askerlerle birlikte Edirne'ye kadar gitmeyi ve gelişmeleri takip etmeyi kararlaştırsa da muhtemelen annesinin telkinleri ile bundan vazgeçti. Osmanlılar için büyük bir önem arzeden Estergon Kalesi'nin düşmesi neticesinde sultanın bizzat sefere çıkması için halk, askerler ve bazı idareciler baskı yaptılar.¹⁶ Süleymaniye Camii'nde hutbe okunurken ayağa kalkan ulemadan birçok kimsenin, padişah ve diğer devlet adamlarının haberler bu kadar kötü olduğu halde neden cepheye gitmediklerini sorarak umumi seferberlik istedikleri kaynaklarda mevcuttur.¹⁷ Yeniçeriler de sefere ancak padişahla birlikte gideceklerini açıkça söylemişler ve padişah hazır bulunmazsa bir daha sefere çıkmamaya yemin etmişlerdir.¹⁸ Estergon'un düşmesi üzerine III. Mehmed'e arzedilen bir şikâyetnâmede de ordunun başındaki paşaların yetersizliği sebebi ile İslam askerinin kırıldığından ve sultanın batıdaki otağının dağıldığından bahsedilir.¹⁹ Bütün bunlar, sosyal hayatın her kesiminden insanın, padişahın sefere çıkması noktasında bir baskı oluşturduğunu göstermektedir.

Vezirlerin sık sık değiştiği bir dönemde, otoritesini bir türlü sağlamlaştıramayan III. Mehmed, annesinin ve bazı devlet adamlarının engellemelerine karşı 23 Şevval 1004/20 Haziran 1596 tarihinde büyük bir merasimle sefere çıktı.²⁰ Atalarından Kanûnî Sultan Süleyman'dan (ö. 974/1566) sonra ilk kez ordunun başında sefere çıkan sultan unvanını kazandı. Sultan, ordusuyla birlikte nihayet Belgrad'a ulaştı. Çeşitli görüşmeler neticesinde daha önce fethi müyesser olmayan Eğri üzerine gidileceği kesinlik kazandı. Tahmin edilenden daha kısa bir sürede teslim alınan Eğri, Macarlar ve Habsburglar için bir semboldü ve buranın fethi büyük bir başarıydı. Bu fetih yeterli görülüp çekilme fikri düşünüldü, ama Habsburg ordusunun yakınlarda olduğunun duyulması üzerine bu düşünceden vazgeçildi, düşman ordusunun üzerine yürünmesi kararlaştırıldı. Bu esnada III. Mehmed Eğri'nin fethini yeterli bulup orduyu vezirlerine bırakarak İstanbul'a dönme niyetini dile getirdi, bu durum büyük telâşa yol açtı. İbrahim Paşa (ö. 1010/1601), Hoca Sâdeddin Efendi (ö. 1008/1599) ve Gazanfer Ağa (ö. 1011/1603) padişahı ikna ederek ordunun başında kalmasını sağladı.²¹ Habsburg imparatorluk ordusunun kalabalık olduğu ve ateşli silahlarla donatıldığı anlaşılsa da bu karardan dönülmedi ve iki ordu Haçova'da karşılaştı. III. Mehmed, atılan toplar otağının yakınlarına kadar geldiğinde büyük bir korkuya kapılsa da kaçmasına dair tavsiyelere

¹⁵ Peirce, *a.g.e.*, 146.

¹⁶ Peçevi İbrahim Efendi, *a.g.e.*, 163.

¹⁷ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî II*, haz. Mehmet İpşirli (Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999), 525.

¹⁸ Han T. Karateke, "Der Huzur u Rahat-ı Hâkânî, Bir Toposun İnşası," ed. Christine Woodhead, *Osmanlı Dünyası* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2018), 166.

¹⁹ Uğur Öztürk, "On Altıncı Yüzyıl Asker Şairlerinden Sîpâhî Bey'in Koca Sinanpaşazâde Mehmed Paşa Hicviyesi," *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 32 (2024): 725.

²⁰ Emecen, *a.g.e.*, 106.

²¹ Emecen, *a.g.e.*, 110.

kulak asmadı. “*Dayanılamayan şeylerden kaçmak peygamber sünnetidir*” diyenler olduysa da Hoca Sâdeddin Efendi tesirli sözlerle sultanın ordunun başında kalmasını sağladı.²² Üzerinde Hz. Peygamber’in hırkası, dizinde yine Hz. Peygamber’in kılıcı olduğu halde yerinde kaldı ve bu durum ordunun motivasyonunu yükseltti.²³ Saltanat hayatında İstanbul’dan, özellikle annesi Safiye Sultan ve onun çevresinden uzakta kaldığı bu nadir anlarda dirayet göstererek savaşın seyrini değiştirdi. Bozguna uğrayan Habsburg ordusu dağıldı ve Haçova Meydan Muharebesi kazanıldı. Savaş esnasında padişahın çok yakınında cereyan eden hadiseler, düşman askeri ile neredeyse burun buruna gelmiş olması onun bir daha sefere çıkmamasının en büyük sebeplerindendir. İstanbul’a döndükten sonra annesi ve etrafındakiler de onun tekrar bir sefere çıkmasına engel olmuşlardır. Padişah da yaşadıklarından sonra bir sefere daha çıkmayı düşünmemiştir.²⁴

Yaklaşık otuz yıl aradan sonra bir padişahın ordusunun başında sefere çıkıp zaferle dönmesi Osmanlı devleti için büyük bir hadiseydi. Kanûnî Sultan Süleyman, son seferi olan Sigetvar’a doğru yola çıktığında 70 yaşının üzerindeydi ve torunu III. Murad’ın oğlu III. Mehmed’in doğum haberini sefer yolunda aldı. İsmi de Mehmed koyarak atası Fatih’in yolundan gitmesini diledi. Sigetvar seferinin bir sonrasında fethetmeyi planladığı Eğri’yi, otuz yıl sonra torununun oğlu III. Mehmed fethetti. Bu fetih sonucunda bütün Macaristan daha kontrol edilebilir bir duruma geldi. Eğri ve çevresindeki maden yatakları ve verimli araziler diğer seferler için fazlasıyla ekonomik fayda sağladı.²⁵

Eğri Seferi Münasebetiyle III. Mehmed İçin Yazılmış Kasideler ve Tarih Manzumeleri

Eğri kalesi, Kânunî’nin fethetmeyi arzuladığı, fakat girişimlerinin sonuçsuz kaldığı kalelerden biridir. Ulaşım yolları açısından stratejik önemi olan bu büyük ve güçlü kale, aynı zamanda bereketli topraklara da sahiptir; Eğri, en zengin Macar şehirleri arasında kabul edilir. Fethedilmesiyle birlikte bütün imkânları Osmanlı devletinin eline geçmiştir. Osmanlılar ve Habsburglar arasındaki savaşın nihayetinde kalenin teslim alınması, tarihi bakımdan bir dönüm noktası olmuştur.²⁶ III. Mehmed; askerler, ulema ve halk bu denli baskı yapmasaydı Eğri seferine çıkar mıydı bilemeyiz. Kaynakların bir kısmında sefere çıkmasının asla sultanın kendi kararı olmadığı, gördüğü baskı sonucunda mecbur kaldığı yazmasına rağmen,²⁷ bazı kaynaklar sultanın irade göstererek bütün engellere rağmen sefere çıktığını yazar.²⁸ Netice itibarıyla otuz yıl aradan sonra bir sultan, ordunun başında sefere çıkmıştır ve büyük dedesi Kanuni Sultan Süleyman’ın

²² Emecen, *a.g.e.*, 111.

²³ Selânikî Mustafa Efendi, *a.g.e.*, 644.

²⁴ Emecen, *a.g.e.*, 100-101.

²⁵ Yusuf Heper ve Pınar Yiğit Türker, “Uzun Savaşlar Döneminin En Kritik Mücadelesi: Sultan III. Mehmed’in Eğri Seferi (1596),” *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 21 (2024): 212.

²⁶ Sadık Müfit Bilge, “Macaristanda Osmanlı Hakimiyetinin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi,” *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 11 (2000): 69.

²⁷ Karateke, *a.g.m.*, 166.

²⁸ Emecen, *a.g.e.*, 127.

fethetmeye niyetlediği, fakat ömrü yetmediği için alınamayan bir kaleyi fethederek İstanbul'a dönmüştür. Bu durum karşısında şairler kasideler yazarak bu seferi ve seferin mimarı olan sultanı övmüşler, bu kutlu zaferin tarihini manzumelerle kayıt altına almışlardır. Eğri seferi üzerine yazılan müstakil eserler de vardır.²⁹ Yayımlanmış *dîvân*larında Eğri seferi münasebeti ile kasideler ve tarih manzumeleri yazmış şairler şunlardır:

Bâkî (ö. 1008/1600), Filibeli Vecdî (ö. 1008/1599), Ganizâde Nâdirî (ö. 1036/1627), Nev'î (ö. 1007/1599), Süheylî (ö. 1043/1633-34). Kasideler ve tarihler, şairlerinin isimlerinin alfabetik sırasına göre değerlendirilecektir.

Bâkî Dîvânı'ndaki on dördüncü kaside, “*tehniye-i kudüm-i sultân mehemmed hân-ı gâzî ez sefer-i huçeste-eser*” başlığını taşıyan otuz yedi beyitlik bir kudümiyedir.³⁰ Sultanların, özellikle seferlerden muzafferiyetle dönmeleri vesilesi ile yazılan kudümiyelerde, sultan başarısından dolayı takdir ve tebrik edilir. Bâkî'nin kasidesinde Eğri'nin adı bizzat geçmez. III. Mehmed'in saltanatında yalnız Eğri seferine çıktığı ve zaferle döndüğü bilindiğinden, kaside bu sefer vesilesi ile yazılış olmalıdır.

bi-hamdi 'llâh refîk oldu yine tevîk-i rabbânî

muzaffer kıldı sultân-ı cevân-baht-ı cihân-bânî (K. 14/1)

matlâi ile başlayan kasidede Bâkî, Allah'ın yardımı yol arkadaşı olan, cihanı koruyan bahtiyar sultanın zafer kazandığını; sultanın seferden teşrifi ile halkın başına gün doğduğunu, üzengisinin parıltısından dünyanın nurlandığını, kanatlarının aydınlığının güneş olup cennet tavusu misali sabah vakti yürüdüğünü dile getirir. Altın başlı, gümüş bedenli sancak, nurlu sabahın bayrağı misali kubbeyi aydınlatır. İkinci İskender olan sultan, çelik kılıcını bela Ye'cûc'üne set çektiği için cihan yine emniyete kavuşur. Süleyman'ın tahtı fetih rüzgarı ile yola çıkar, düşmanın baht evi-barkı yıkılıp perişan olur. Yeryüzü, gökyüzü o sultana ne kadar hürmet etse azdır; yağmur ona inciler saçar, güneş ona atlaslar döşer. Onun yüzü zulüm, adaletsizlik ve küfür karanlığını cihanda ortadan kaldıran bir güneştir.

Bâkî, kasidesinin bu bölümünde savaşın seyrini anlatır ve onuncu beyitte sultanın adını “gâzî” unvanı ile birlikte anar:

şeh-i kışver-sitân sultân mehemmed hân gâzî kim

'adûnuñ 'ırkını kaṭ' eyledi şemşîr-i bürrânî (K. 14/10)

²⁹ Müstakil eserler için şunlara bakılabilir:

Christine Woodhead, *Ta'likî-zâde's Şehnâme-i Hümâyûn: a history of the Ottoman campaign into Hungary: 1593-94* (Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 1986).

Suat Donuk, “Mücellî'nin Dilinden Eğri Kalesi Fethi ve Tabur Gazası: İnşâ-yı Kal'a-i Egri ve Gazâ-yı Tabur,” *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2023).

Günhan Börekçi, *Macaristan'da Bir Osmanlı Padişahı: Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi Rûznâmesi (1596)* (İstanbul: Okur Kitaplığı, 2017).

³⁰ Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 601, 1994), 33.

Ülkeler fetheden Gazi Sultan Mehmed Han'ın keskin kılıcı, düşmanın kökünü kurutur. Süleyman misali o sultanın sancağının altına toplanan insanlar, karınca ve çekirge askerinden daha fazladır. Kaplan misali savaşıp düşmanı kalbinden yaralar, Allah'ın aslanının nasıl savaştığını gösterir. Behram bile onun kılıç darbelerini görünce “*Koluna kuvvet!*” diye seslenir. Artık tam bir savaş meydanı tasviri başlar: Kösler çalınır, tabl ve nekkare sesleri yeri göğü inletir. Savaş meydanı gaziler için düğün-bayram yeridir. Düşmana ait binlerce baş gökyüzü çevganına top olur. Askerler, timsah misali düşmanı yutarlar. Düşmanın kellelerinden yırtıcı hayvanlara ziyafet çıkar. Yıldırım hızlı Tatar askerinin ok yağmuru, düşman askerinin kanı ile birleşerek cihan meydanını lale bahçesine çevirir. Savaşın sonunda sultanın Kırım Hanı Gazi Giray'ın kardeşi Feth Giray'a savaştaki yararlarından dolayı in'âmda bulunduğu göz önüne alındığında Bâkî'nin Tatar askerlerine ayrı bir beyit yazması daha iyi anlaşılacaktır.³¹

Kasidenin bu bölümünde Bâkî, sultana seslenerek ona övgüler dizmeye başlar:

hudâvendâ sen ol iskender-i pâkîze-meşrebsin

akıtdı tab -ı pâküñ ayağına âb-ı hayvânı (K. 14/25)

“*Ey Padişah! Sen o halis meşrepli İskendersin. (İskender), senin tertemiz mizacın ayağına ölümsüzlük suyunu akıttı.*” Sultanın kahrının zülûf misali kıvrımlı kılıcı, düşman ülkesini birbirine katar. Göğün yıldızları ve ay ışığı sultanın atında birer süstür. Sultanın mizacı artık Hüda'nın sırrının aynasıdır, kalbi gönül fesadından temizlenmiştir.

Kasidenin son bölümünde Bâkî, sultandan bazı niyazlarda bulunur:

hemân oldur niyâzum senden ey keyhusrev-i sâñi

ki gûş-ı hûşa mengûş eyle dürr-i pend-i pîrânı (K. 14/32)

Eğri zaferi kazanıldığında yetmiş yaşında olan Bâkî, sultana “*Ey ikinci Keyhusrev!*” diye seslendikten sonra yaşlıların öğütlerini kulağına küpe yapmasını ister.³² Dünyanın filozoflarını kendisine sohbet arkadaşı yapmasını tavsiye eder, zira zamanın bilgeleri cahilleri adam yerine koymaz. Sonra da “*Allah onun varlığını korusun, zamanın o Dârâ'sı belalardan uzak olsun, arşı tavaf eden meleklerin duaları sultana can muskası olsun, Firavun ve Haman'ı denize gark ettiği gibi onun da düşmanları bela girdabında boğulsun, kutlu fetih sancağı daima dalgalansın ve cihanın hakanları kapısına sığsın.*” diyerek sultana dua ile kasidesini bitirir.

Filibeli Vecdî Dîvân'ında yer alan üç tarih manzumesinin hepsi Eğri'nin fethi için yazılmıştır.³³ İlki beş, ikincisi altı beyit olan iki manzume birbiri ile benzerlik gösterir.

³¹ Emecen, a.g.e., 113.

³² *Şehnâme*'nin önemli bir kısmı kendisine ayrılan Keyhusrev, Efrâsiyâb'ın ordusunu dağıtan ve onu bizzat öldüren hükümdar olarak anlatılır. Bkz. Rıza Kurtuluş, “Keyâniler”, TDV İslam Ansiklopedisi, 25 (Ankara 2022), s. 346. Burada da Bâkî, uzun yıllardır fethi nasip olmayan bir kalenin fâtihine bu isimle hitap eder.

³³ Hasan Kavrak ve Bahir Selçuk, *Filibeli Vecdî Dîvânı* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü-506, 2017), 87.

“*tarîh-i feth-i egrî*” başlığı ile verilen birinci manzumenin ilk beytinde Vecdî, Mirrih’in eline keskin kılıcını aldığını söyler. Cihan Sultanı Muhammed Han, düşmanın başına nice çiviler çakarak Eğri’yi alır ve düşmanın taburunu bozar.

vecdî bu fütûh-ı rûh-bahşâ

zî-feth u fütûh dedî târîh (T. 1/5)

Tarih manzumesinin sonunda “*sene 1005*” ifadesi de ayrıca yazılıdır. İkinci manzumenin tarih beyti ilkiyle aynıdır.

Filibeli Vecdî Divânı’ndaki üçüncü ve son tarih manzumesi sultanın Feridun heybetinde ve İskender vafında olmasıyla başlayan yedi beyitlik bir manzumedir.³⁴ Karaların ve denizlerin sultanı (III. Mehmed) âdildir ve düşman saflarını bozar. Ustaca kılıç kullanan o sultan İslam ordusu ile birlikte kafir memleketine gelir ve düşman askerini hezimete uğratar. Kahır topu ile kralın mülkünü yok eder, darbelerinin sadası ile çanına ot tıkar. Vezirlerin her biri Eğri kalesinin bir tarafını tutar, kalede karşı koyacak kimse kalmamıştır. Kötü işler yapan kral, boynunda kementle sultanın atının ayağına yüz sürerek özür diler. Allah’a çokça şükürler ederek duacı olan Vecdî, bu kutlu zaferin tarihini söyler: “*Sultan Muhammed Eğri Kalesi’ni Nemçe’den aldı.*”

hakka çok şükr eyleyüp dâ’î dedî târîhini

aldı egri kal’ası’n sultân muhammed nemçeden (T. 3/7)

Ganizâde Nâdirî Divânı’nda “*kaşîde-i kâfiyye der-hakq-ı sultân muhammed hân*” başlığı ile verilen ve kırk beyitten oluşan dördüncü kaside, içerisinde Eğri’nin adı zikredilmemekle beraber sultanın çıktığı seferi konu edindiğinden, III. Mehmed’in de tek seferi Eğri olduğundan bu çalışmaya dahil edildi.³⁵ Birçok kasidede olduğu gibi, belirleyici ifadelerden çok genel benzetmelerle yazıldığı için, III. Mehmed’in bir başka seferi daha olsaydı (yukarıda, Bâkî’nin kasidesinde de olduğu gibi) şiire tereddütle yaklaşmak gerekirdi.

édince ‘azm-i sefer şâh-ı keykubâd-evreng

cihânî gûlgûle-nâk êtdi bâng-inevbet-i ceng (K. 4/1)

matlâi ile başlayan kasidede şair, Keykubat tahtlı sultanın sefere niyetlendiğinde, çalan savaş nevbetlerin sesinin cihanı velveleye verdiğini ifade eder. Sultanın sefer için yola çıkışının debdebesinden, gök mavisi feleğin yükseklerinde oturanların bile kulakları sağır olur. Yer gök asker ve tozla dolar, cihan sarayı düşmana dar gelse şaşılmaz. Toplar ve tüfekler âleme ateş ve duman salınca görenler kıyamet kopuyor zannederler. Mızrakların ucunda bayraklar dalgalanır, her biri düşman kalesinin burçlarına renk verir. Havada görünenler turna kuşu sürüsü sanılmamalıdır, gazap ateşi ile peri taifesi kül olmuştur. Askerler coştukça düşman kalesi yıkılır, fersah fersah

³⁴ Kavruk, *a.g.e.*, 88.

³⁵ Numan Külekçi, “Ganizâde Nâdirî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şehnâme’sinin Tenkitli Metni” (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 1985), 115.

mesafeler tir tir titrer. Rum sultanı atına bindiğinde gece ve gündüz onun atının üzengisinde yardımcısı olurlar.

Nâdirî, on üçüncü beytinde III. Mehmed'in adını zikrederek onu bazı hasletlerle özdeşleşen büyük isimlerle övmeye başlar:

bülend-mertebe sultân muhammed-i gâzî

hudâygân-ı selâfîn-i müşteri-ferheng (K. 4/13)

İskender taçlı, Dârâ ordulu, Kistrâ rütbeli, Ömer adaletli, Ebû Bekir sadakatli olan ve Haydar misali savaştan sultan; ay ve yıldızlar onun adamları, güneş şahı, güzel ahlak veziri, göklerin tahtının sultanı olan yüce mertebeli Sultan Muhammed Gâzî, sultanların sultanı, marifetin müşterisi... Onun yüceliğini Hüşeng görse hüşunu, aklını kaybeder. Onun adalet kasrına yüce feleğin kuleleri burçtur. Bu ve benzeri ifadelerle sultanı övmeye devam eden Nâdirî, tam bir savaş meydanı tasviri yapmasa da düşman askerinin sultan ve İslam ordusu karşısındaki hâline de değinir: Sultan, savaş zamanı kralın askerini kırıp hisarını elinden alır. Düşmanlar onun önünde başlarını eğerek tazim ederler, hatta başlarını verirler. Erdel'in üzerine nokta konulmazken, ('د' dal harfinin noktasız olduğuna işaret vardır) ok yarası savaş meydanında onları rezil eder.

Kasidenin son bölümünde kalemi aksak kalmasa sultanı övmeye daha çok şeyler yazacağını söyleyen Nâdirî, ona dualar eder: “Dördüncü feleğin tahtının sultanı kılıcını çekince zulüm askerleri altüst olsun. Cihadının nuru cihana daima parlaklık versin.”

Nev'î Dîvânı'nda “berây-ı sultân mehemmed der vaşf-ı feth-i egrî” başlığı ile verilen kaside, Nev'î'nin Eğri fethi münasebeti ile yazdığı iki kasidenin ilkidir.³⁶ On sekiz beyitten oluşan kaside, *feth* redifi ile yazılmıştır.

sürdi semendin ol şeh-i çâpük-süvâr feth

kıldı diyâr-ı düşmeni bî-intizâr feth (K. 10/1)

matlâi ile başlayan kasidede Nev'î, fethin süratli süvarisi sultanın, atını sürerek düşman diyarını oyalanmadan fethettiğini ifade eder. Eğri adı beyitlerde de zikredilir:

toğruldu egri fethine lutf-ı hudâyı gör

zamm oldu aña kesr-i 'adûdan hezâr feth (K. 10/2)

Nev'î, Allah'ın yardımının fetih için ulaştığını, böylece sultanın kuvvetli pençesiyle her diyarın fethedileceği söyler. Bir sultan, böyle bir feth'e daha malik olmamıştır. Kılıcıyla kafirin memleketinin duvağı açılmış, devlet gelinine fetih yadigarı verilmiştir. Bundan sonra düşmanın başı kana garkedilecek ve Kızıl Elma fetih yeri olacaktır. Dokuzuncu beyitte III. Mehmed'in ismi zikredilir, Sultan Mehmed bir an hücum etse feleğin dokuz kalesini tarümar edip fetheder:

³⁶ Mertol Tulum ve M. Ali Tanyeri, *Nev'î Dîvân Tenkidli Basım* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları-2160, 1977), 28.

sulṭān meḥmed ol ki hücum etsen bir nefes

çarḥuñ tokuz kılâ ‘ın eder tār-ü-mār feth (K. 10/9)

Komaran, Ulkuvar kalelerindeki düşmanlar çıkarılır ve hepsi birer birer teslim alınır. Nev’î, kendi nazımının da ibret ehline birer fetih güzergahı olduğunu söyler. Her beyti belagat meyvesi veren fidandır, her mısrasının dalında fetih meyvesi ve yaprağı biter. “*Yâ Rab*” diye başlayan dua beyitlerinde de gökyüzünde güneşin her sabah görüldüğü gibi ufukta da fetihlerin olmasını diler: “*Mümtaz olan o sultan gece gündüz fetihler yapsın, kılıcının kartalına düşmanın ruhu gıda olsun, okunun doğanın gagasına fetihler av olsun. Hançerinin dilinin duası fetihlerle nusret bulsun, sağ ve sol, her yer kolaylıkla fetholunsun.*”

Nev’î Dîvânı’ndaki otuz ikinci kaside, III. Mehmed’in seferden dönüşü vesilesi ile kaleme alınmıştır.³⁷ “*berây-ı sulṭān meḥmed der kudüm-ı avâz-ı sefer-i egrî*” başlığını taşıyan kasidede otuz beş beyit bulunur ve Eğri ismi beyitlerde zikredilmez. Sultanın İstanbul’a gelişinin mübarek olması duasının açıkça görüldüğü kaside tam bir kudûmiye örneğidir. Nev’î’nin iki kasidesinde de III. Mehmed için “*ebu’l feth*” ifadesini kullanması, mübalağa kabul edileceği gibi Kanûnî’nin sefer esnasında ölümünden itibaren otuz yıl sefere çıkmayan sultanlardan sonra sefere çıkan ve zaferle geri dönen padişaha içten bir ifade de olabilir.

erişdi kaşr-ı havernaḳda revnaḳ-ı eyyām

ki zabt-ı gür-ı ‘adûya bulundu bir behrām (K. 32/1)

Nev’î, sultanın Eğri seferinden başkente dönüşünü Havernaḳ kasrına göz alıcı günlerin kavuşması olarak ifade eder, zira düşmanı zapteden bir Behram vardır. Mekan uğurlu, zaman huzur doludur. Savaş ve sefer sesleri işret seslerine dönmüş ve düşmanın kellelerinin kanlarının yerini şarap almıştır. Sultanın adı zikredilir. Zaman, Sultan Mehmed’in devletin zamanıdır; devrin isyankarları onun atının üzengisine ram olmuşlardır.

zamân-ı devlet-i sulṭān meḥmeddür kim

zamâne serkeşini eyledi rikâbına rām (K. 32/4)

Ne zamandır ormanın yırtıcı hayvanlarından düzen kan ağlarken, aslanların pençeleri ceylanların sırtında birer taraktı. Dağlarda doğan, keklik ve güvercin kan yalaşıp kardeş olmuştu. Görünüşte her şey iyi zannedilmekteydi, fakat sonrasında fesat kokuları alınıyordu. Âleme bozukluk gelmişti, mahlukat hüküm-fermâ bir emire muhtaçtı. Allah’a hamdolsun ki devletteki ümitsizliğe zafer tacının incileri intizam vermiştir. Bütün kafir askerleri kılıçtan geçirilmiş, kılıç sıratı düşmanların hepsi için kıyameti koparmıştır. Sultana, “*cihadın babası*” ünvanı gökten inmiştir, “*fethin babası*” adı da kendisine verilmiştir. Hz. Muhammed’in düşmanlarının gözlerine tozları saçtığında Allah’ın yardım ettiği gibi sultana da güçlüğün yanında kolaylığı Allah nasip

³⁷ Tulum, a.g.e., 100.

etmiştir ve onun kalbini ferahlatmıştır. Meleklerin müjdecileri bu vakti bilmek için ad çekerler ve fal bakarlar.

Nev'î, kasidesinin bu bölümünde sultanın İstanbul'u teşrifi için "*safa geldin, Allah gelişini mübarek kılsın*" diyerek beyitlerine devam eder. Fethin müjdesinin Sultan Murad'ın ruhunu şad etmesi dileğini de söylemeden edemez:

bu müjde rûhını sulṭān murāduñ ʿetsüñ şād
cenāb-ı merḳad-i pākine biñ dūrūd u selām (K. 32/26)
mübārek ʿede sitanbula maḳdemüñ mevlā
şalāḥ u şulḥa mübeddel ola fesād-ı enām (K. 32/27)

Nasıl ki ruhu olmayan beden fesada uğrar, padişah da şehir ve halk için bu mesabededir. Sultanı bu denli övmesine, onun medih incileri ile ufukların kulaklarını donatmasına rağmen Nev'î, umduğu güzelliklere nail olamadığından yakınır. Maişetinde de bir düzen yoktur. "*Ne olurdu da bu köleyi huzuruna kabul edilenlerin arasına alsan, hizmetinde bulunmakla şereflendirsen... Nasıl ki akşam ve sabah birbirlerini takip ediyorlarsa kederin ardından da mutluluk, ağlamanın ardından da gülüş gelmeli.*" gibi cümlelerle derdini arz ettikten sonra "*Saadetinin güneşi asla batmasın, devletin sabahına akşam keder vermesin. Allah, sancağını sabah vakti ufuklara diktiğinde boyunun bayrağını İslam sancağı eylesin*" diye dua ederek kasidesini tamamlar.

Süheylî Dîvânı'ndaki yedinci kaside III. Mehmed'in seferden dönmesi ile kaleme alınmıştır.³⁸ "*aḥter-i burc-ı sa ʿādet ser-eḫrāz-ı baḥt u devlet ḫazret-i pādīşāḥ-ı zıllü ʿllāḥ sulṭān meḫmed ḥān ḫazretlerine gazādan geldükde vērılmışdür*" başlığını taşıyan bu kaside, yukarıda incelenen kasidelerden tamamen farklıdır. Süheylî, elli dokuz beyitlik kasidesinin hiçbir beytinde Eğri'den ya da en azından belli bir savaş-seferden bahsetmez. İlk beyitlerde hemen derdini anlatmaya başlar ki bunun sebebini *Dîvân*'ının tarih manzumeleri kısmından anlayabiliriz. Kasideyi incelemeye geçmeden önce Süheylî'nin babası Hemdem Kethüdâ'nın (ö. 1596), Eğri seferinde şehit düştüğünü öğrendiğimiz tarih manzumesine bakalım:

"*merḫūm maḡfūr sa ʿīd şehīd pederüm egri fethinde şehīd oldukda dēdigümüz tarihdür*" başlığı ile *Süheylî Dîvânı*'nda sekizinci tarih manzumesi olarak yer alan şiir, başlıkta da zikredildiği gibi babasının Eğri'de şehadeti üzerine yazılmıştır.³⁹

cân vērüp ḫaḳḳa gazāda pederüm oldı şehīd
menzilin cennet-i cāvīd kıla hayy-i ebed
erdi ol ʿālem-i ʿukbāya ʿedüp zevḳ u şafā
bunda biz yaḳmadayuz āteş-i hecr ile cesed
bir zamān cevvrümüz ol çekmede biz fāriḡ idük

³⁸ Esat Harmancı, *Süheylî, Ahmed bin Hemdem Kethüdâ: Dîvân* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü-3189, 2017), 62.

³⁹ Harmancı, *a.g.e.*, 148.

*şimdi ol fâriğ ü biz çekmede cevri-bî-had
inlemekden nice dil etmekde cân-süz
aglamakdan nice çeşm eylesün kesb-i remed
fevtini güş edicek dedi süheylî târîh
hemdem-i cân-ı 'azîzüm pederüm gitdi meded
sene 1005 hamse ve elf (1596/97)*

Çok içten bir dille yazıldığı görülen manzumede Süheylî, babasının savaşta Allah için canını vererek şehit olduğunu ve yerinin cennet olması dileğini ifade eder. Babası ebedi âleme ulaşarak gerçek zevk ve safaya kavuşmuştur, geride kalan oğlu ve yakınları ayrılık ateşi ile bedenlerini yakmaktadırlar. Bir zamanlar babası onun eziyetlerini çeker, kendisi rahat bir hayat sürerken şimdi bu durum tam tersine dönmüştür. İnleyen dili can yakan ahlar çekerken gözleri de ağlamaktan hastalanmıştır. Şair, “vefat ettiğini duyunca Süheylî tarihini söyledi: kıymetlim, cancağızım babam gitti eyvah!”, diyerek babasının şehadetinin tarihini düşürür. Babasının şehit olduğu bir seferden dönen padişaha sunduğu kasidesinde de savaş tasviri yapmaması, kaside geleneğinden uzaklaşarak ilk beyitlerde hemen kederinden bahsetmeye başlaması böylece daha iyi anlaşılmaktadır.

*ilâhî 'adûya bizi eyle gâlib
be-hakk-ı rasûl-i celîlî 'l-merâtib (K. 7/1)
benüm kim bu 'ömr-i 'azîzüm bahârın
hazâna vèrür zahm-ı şevk-i meşâ'ib (K. 7/2)*

Süheylî, kasidesine derecesi yüce peygamberin hakkı için düşman karşısında galip olmayı Allah'tan dileyerek başlar ve hemen ikinci beyitten itibaren yaşadığı hüznü dile getirir. Musibetlerin dikeninin yarası, aziz ömrünün baharını hazana çevirmiştir. Kendisinin daima bela ve felaketlere esir olması reva mıdır? “Allah'ım, gam elinden kurtulabilmek için ne yana gideceğimi bilmiyorum. Ben fakire belalar her zaman üst üste gelir, gam kuyusunda belaya düşen de benim. Kime akraba diye yönelsem, yaramın üzerine akrep yarası vurur. Benim bütün işlerim baştan başa perişandır, kimi dost bellesem bana felekten daha beter cezalar verir. Dünya fitneyle ve kargaşayla doludur, beraber olacağınız bir dost da yoktur.” Süheylî, felekten, hayattan şikayetlerini sıraladıktan ve “Senin kapın, nice karıncalara hayat verirken ben kayan yıldızlar misali helak olayım, reva mıdır?” diye sultana sorduktan sonra kendi meziyetlerini anlatmaya başlar: Kendisi, fesahat burcunun râhat-efzâsı; belagat atının binicisi, Rum diyarının beyi; yaratılışının hoşluğu ile âlemde tanınan, şiirinin güzelliği ile akranları arasından sıyrılan, gafil bûlbüllerden olmayan bir şairdir. Bu ve benzeri özelliklerini saydıktan sonra sultana “sultanlar sultanım” diye seslenir. Kasidesini arzetmesindeki amacı, sultanın kapı kullarına verdiği mükemmel şeyleri kendisine istemek değildir. Sultanın devletinin kapısından muradı, onun seçkin zatı ile yakın olmaktır. Onu methetmekte parlak hayaller bulmayı, onun temiz vasıflarını anlatmayı arzulamaktadır. Gönlüne, “keder akşamından şikayet ettiğin yeter, sabahın yaklaştığına dair işaretler çoğaldı” diye teselli verir.

Süheylî, klasik kaside tertibinin oldukça dışında hareket ederek önce derdini ve yaşadığı ıstırabı; ardından feleğin vefasızlığını ve dostları, akrabaları tarafından hep üzüldüğünü anlatır. Kendisinin bunları haketmediğini, zira çok yetenekli bir şair olduğunu söyler ve kendisini över. Yaşadığı sıkıntılar sultanın huzurunda olmak ve ona yakın bulunmakla kaybolacaktır. Kasidenin otuz üçüncü beytinde nihayet sultanı övmeye başlar: O, dünya sultanlarının en seçkinidir; mertebelerin en yücesine sahiptir. Feridûn nişanlı, Dârâ dirayetli, İskender maiyetli, Cem tabiatlı bir hükümdardır. Cömert ve cesaretli bir emir, bütün güzel hasletlerle donatılmış ve bütün duaları kabul edilmiş bir kimsedir. Onun adaletinden dem vurduktan sonra otuz yedinci beyitte ismini gazi unvanı ile birlikte zikreder:

felek-pāye sultān gāzī mehemmed

celilü'l-meḥāsin hatīrū'l- 'avākib

(K. 7/37)

O hüner sahibi sultan, içerisinde nadir nükteleri ve ince manaları gizler. Nizâmî ve Câmî, onun meclisinde muhatabı olsalar konuşmaktan bile aciz kalırlar. Onun yüce kapısının eşliğini tavaf etmek şair için müstehap, hatta vaciptir. En alçak köleye dahi en kıymetli hazineleri verir, o anda ihsanlarının cömert eli sonuna kadar açılır. Süheylî, doğuyu ve batıyı gezdiğini, sultanın kapısı kadar bilginlere sığınak olan bir yer göremediğini söyledikten sonra düşmanlarının onun yanındaki durumunu aslanların yanındaki tilkilere benzetir. Düşmanları onun için kötü sözler söylerlerse de kıymeti yoktur, fecr-i kâzibin ışığı ne kadar olabilir? Onun güzel vasıflarını sıralamak imkansızdır. Onu heybetli atının üzerinde görenler, “*gökyüzündeki parlak yıldız budur*” derler. Ay, geceleyin onun bekçisi; güneş cömertliğinin kapıcısıdır. Sultan o kadar âdildir ki aslanlarla ceylanlar onun mülkünün sahralarında arkadaş olmuşlardır. Sultanı atının üzerinde ve elif harfi misali kılıcını elinde gören düşmanlar, kafirler haçlarını terk ederler. Süheylî, kendisine sözü daha fazla uzatmamasını söyleyerek son üç beyitte sultana dua eder.

Haçova Meydan Savaşının başlangıcında Süheylî ve babasının maiyetinde oldukları Belgrad serdarı Hadım Cafer Paşa'nın (ö. 1008/1599) kuvvetlerinin bozulmasıyla askerlerin bir kısmı firar eder. Sonraki yoklamalarda bulunmayanların dirlikleri ellerinden alınır. Bu esnada yoklamada bulunmayan Süheylî'nin de zeameti başkasına verilir. Recep Ahışalı'nın tespit ettiği arşiv belgelerine göre Câfer Paşa, Süheylî'nin bu durumunu III. Mehmed'e arz ederek onu bazı tahsilat görevleri için kendisinin vazifelendirdiği ve gittiği yerde hastalandığı için sefere yetişemediğini bildirir. Babasının da bu savaş esnasında adamlarıyla birlikte şehit olduğunu ve Süheylî'nin yetim kaldığını ilave ederek zeametinin kendisine geri verilmesini ister. Bu arzı kabul eden III. Mehmed, Trablus beylerbeyine yazdığı fermanla Süheylî'nin zeametinin kendisine geri verilmesini sağlar.⁴⁰ Bu hadise, şairin Eğri seferi dönüşünde sultan için yazdığı kasidesindeki taleplerinin karşılık bulunduğunu gösterir.

⁴⁰ Recep Ahışalı, “Divan Şairi ve Tarihçi Süheylî Ahmed ile Babası Hemdem Kethudâ Hakkında Arşiv Belgeleri,” *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 29 (2022): 7.

Sonuç

Osmanlı tarihinin büyük fetihlere ve sultanların bu fetihlere öncülük ettiği seferlere muhtaç kalınan bir dönemde III. Mehmed'in Eğri kalesini alması ve Haçova Meydan Savaşı'nı kazanması, muhakkak çok önemli bir hadisedir. Özellikle annesi Safiye Sultan'ın çok ciddi bir şekilde tesiri altında kalan ve annesinin kışkırtmaları ile tahtına göz diktiğini düşündüğü oğlunu katleden, bu elim hadiseden altı ay sonra da vefat eden sultanın sekiz yıllık saltanatında Eğri fethi, ordusunun başında bulunduğu ilk ve tek görkemli hatırasıdır. İstanbul'dan ve sarayın entrikalarından uzakta, dirayet göstererek savaşın seyrine tesir eden sultan muzafferiyetle sarayına döndüğünde, kendisine kasideler sunulması ve katıldığı seferin mübalağalı ifadelerle övülmesi kaçınılmazdır. Bu makalede Eğri dönüşünde kendisine yazılan kaside ve tarih manzumelerine değinildi. Bunların haricinde tespit edilebildiği kadarıyla III. Mehmed için farklı sebeplerle yazılmış (sünneti, tahta çıkışı, bayram vb.) *Bâkî Dîvânı*'nda altı (9, 11, 12, 13, 15 ve 16. kasideler), *Cinânî Dîvânı*'nda bir (21. kaside), *Ganizâde Nâdirî Dîvânı*'nda bir (5. kaside), *Gelibolulu Âlî Dîvânı*'nda altı (38, 42, 43, 44, 45 ve 46. kasideler), *Nâmî Dîvânı*'nda iki (6 ve 9. kasideler), *Nev'î Dîvânı*'nda beş (3, 6, 13, 36 ve 45. kasideler) ve *Süheylî Dîvânı*'nda bir (8. kaside) olmak üzere yirmi iki kaside daha vardır. Yine *Nev'î Dîvânı*'nda iki murabba ve bir terkîb-i bend; *Süheylî Dîvânı*'nda bir tarih bulunur. Çalışmada sadece Eğri seferi münasebeti ile yazılanlar değerlendirilmiştir.

III. Mehmed'in Eğri seferinden sonra kendisine yazılan kasidelerde savaş tasvirleri, padişahın ve İslam ordusunun gücü, sultanın harikulade şahsi özellikleri vb. anlatılır. Bâkî, Ganizâde Nâdirî ve Süheylî, padişahı "gâzî" ünvanı ile anarlarken Nev'î, Eğri ile alakalı iki kasidesinde de ondan "ebu'l-feth-fethin babası" diye bahseder. Bu kasideler arasında Süheylî'nin şiiri diğerlerinden oldukça farklıdır. Eğri seferinde babası şehit olan Süheylî, yaşadığı acıdan dolayı hiç savaş tasvirine yer vermediği kasidesinde sultanı övmeye başlamadan önce otuz altı beyit boyunca acısını dile getirir, felekten şikayet eder; kendisini uzunca övdükten sonra yerinin saray, sultanın dizinin dibi olması gerektiğini söyler. Belki de babasının III. Mehmed'in emrindeyken şehit düşmesini hatırlatarak ondan paye beklemektedir. Yine şairler arasında şehzadeler hocası olan Nev'î, savaştan önce ülkenin içinde bulunduğu kötü durumu cesurca dile getirmesi ile dikkat çekmektedir. İncelenen şiirlerde (tarih manzumeleri hariç) şairler zafer dolayısıyla moralinin yüksek olduğu tahmin edilen padişah'tan bir şeyler talep ederler. Nev'î maişetinin azlığından yakınırken Bâkî kendi sözlerinin daha iyi dinlenilmesini, dolayısıyla daha iyi bir makama gelmesi gerektiğini söyler. Nâdirî ise kasidesinde sultandan herhangi bir talepte bulunmaz. Sefer sırasında babası şehit düşen ve zeameti de elinden alınan Süheylî'nin talepleri, padişah tarafından olumlu karşılanır, zeameti kendisine teslim edilir. Netice olarak, Osmanlı-Habsburg savaşlarının dönüm noktalarından olan Eğri kalesinin fethi, bütün halkla birlikte şairleri de etkilemiş ve dönemlerinin canlı örnekleri olan manzumeler, kasideler ve müstakil eserler edebiyat tarihimizdeki yerini almıştır. Tarihin, edebî eserlerin önemli kaynaklarının başında geldiği bu çalışmayla bir kez daha görülmüştür; edebî eserler de tarihi belgelere kaynaklık etmektedir.

Kaynakça

- Ahışhalı, Recep. “Divan Şairi ve Tarihçi Süheylî Ahmed ile Babası Hemdem Kethudâ Hakkında Arşiv Belgeleri.” *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 29 (2022): 1-80.
- Bilge, Sadık Müfit. “Macaristanda Osmanlı Hakimiyetinin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi.” *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 11 (2000): 33-81.
- Börekçi, Günhan. “İnkırâzın Eşiğinde Bir Hanedan: III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa ve 17. Yüzyıl Osmanlı Siyasî Krizi.” *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 14/26 (2009): 45-96.
- Emecen, Feridun M. *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları –II*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.
- Harmancı, Esat. *Süheylî, Ahmed bin Hemdem Kethüdâ: Dîvân*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü-3189, 2017.
- Heper, Yusuf ve Pınar Yiğit Türker. “Uzun Savaşlar Döneminin En Kritik Mücadelesi: Sultan III. Mehmed’in Eğri Seferi (1596).” *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 21 (2024): 196-215.
- Gedik, Nusret. “Fehmî (Ö. XVI.?) ve Rodos Fetih-nâmesi.” *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 31 (2022): 246-262.
- Gökçek, Mehmet Fatih. “Avnî’nin *Târîh-i Feth-i Kal’a-ı Bağdâd an-yed-i Sultân Murâd Hân-ı Râbi’ ibn Sultân Ahmed Hân* İsimli Kasidesi.” *Mavi Atlas* 5 (2015): 1-13.
- Karateke, Hakan T. “Der Huzur u Rahat-ı Hâkânî, Bir Toposun İnşası”. *Osmanlı Dünyası*. ed. Christine Woodhead. İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.
- Kavruk, Hasan ve Bahir Selçuk. *Filibeli Vecdî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü-506, 2017.
- Koyuncu, Fatih. “Şairin Dilinden Fetih: Râzî’nin Mora Fetihnâmesi.” *SUTAD* 46 (2019): 129-150.
- Kurtuluş, Rıza. “Keyânîler”, TDV İslam Ansiklopedisi, 25 (Ankara 2022), ss. 345-346.
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî Dîvânı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları- 601, 1994.
- Külekcî, Numan. “Ganîzâde Nâdirî Hayatı Edebî Kişiliği Eserleri Divanı ve Şehnâme’sinin Tenkitli Metni.” Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 1985.
- Öztürk, Uğur. *Osmanlı Dünyasında Himaye İlişkileri ve Yazılı Kültür, Sultan III. Murad Devri (1574-1595)*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2024.
- Öztürk, Uğur. “On Altıncı Yüzyıl Asker Şairlerinden Sipâhî Bey’in Koca Sinanpaşazâde Mehmed Paşa Hicviyesi.” *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 32 (2024): 717-740.

- Öztürk, Uğur . “Özdemiroğlu Osman Paşa’nın İran Seferlerine Dair Seyyid Lokman’ın Fethiyye Kasidesi.” *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 29 (2022): 1122-1136.
- Peçevi İbrahim Efendi. *Peçevi Tarihi II*. Haz. Bekit Sıtkı Baykal. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları- 467, 1982.
- Peirce, Leslie P. *Harem-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu’nda Hükümlerlik ve Kadınlar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2012.
- Selânikî Mustafa Efendi. *Tarih-i Selânikî II*. Haz. Mehmet İpşirli. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Tanyeri, M. Ali ve Mertol Tulum. *Nev’î Dîvân Tenkidli Basım*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları- 2160, 1977.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. “Üçüncü Mehmed’in Oğlu Şehzâde Mahmud’un Ölümü.” *TTK Belleten* 24/95 (1960): 263-267.
- Yazar, Sadık. “Mora Fethinin (1715) Klasik Türk Şiirinde Yankıları ve Râzî’nin ‘Fetihnâme’ Konulu Bir Şiiri.” *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 23 (2019): 391-460.
- Yeşilbağ, Semih. “Maksadî’nin Kaniye Kalesi Fetihnâmesi.” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 12/3 (2023): 1024-1054.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın Committee on Publication Ethics (COPE)'in tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmayla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Declaration

I declare that this study is original; that I have acted by the principles and rules of scientific ethics at all stages of the study, including preparation, data collection, analysis, and presentation of information; that I have cited sources for all data and information not obtained within the scope of this study and included these sources in the bibliography; that I have not made any changes in the data used, and that I comply with ethical duties and responsibilities by accepting all the terms and conditions of the Committee on Publication Ethics (COPE). I hereby declare that if a situation contrary to my statement regarding the study is detected, I agree to all moral and legal consequences that may arise.

Hakem Değerlendirmesi

: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması

: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review

: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest

: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support

: The authors declared that this study has no financial support.